

DALIA CIDZIKAITĖ

Lyginamoji lyginamųjų literatūrų Europoje studija

Comparative Literature in Europe. Challenges and Perspectives, eds. Nikol Dziub and Frédérique Toudoire-Surlapierre. Cambridge Scholars Publishing, 2019, 243 p. ISBN (10): 1-5275-2226-1, ISBN (13): 978-1-5275-2226-8

Leidyklos „Cambridge Scholars Publishing“ 2019 m. išleista knyga *Comparative Literature in Europe. Challenges and Perspectives* yra penkiolikos straipsnių rinkinys, kuriuo siekiama pristatyti „periferiškai įcentruotą“ Europos lyginamosios literatūros ar tiksliau – Europos lyginamųjų literatūrų – panoramą, nužymėti nueitą kelią, įvardyti dabarties iššūkius, nusakyti ateities perspektyvas. Knygos sudarytojai Nikolė Dziub ir Frédérique’as Toudoire’as-Surlapierre’as, užsibrėžę apžvelgti „europietiškos lyginamosios literatūros minties raidą“, kreipėsi į penkiolika autorių, atstovaujančių lyginamosios literatūros studijoms savo šalyse, prašydami pristatyti tai, kas yra svarbiausia ir geriausiai parodo lyginamosios literatūros, kaip disciplinos ir kaip metodo, padėtį jų šalyse. Pasak įvadinį straipsnį knygoje parašiusio Toudoire’o-Surlapierre’o, lyginamosios literatūros srityje dirbantys mokslininkai visų pirma susiduria su pasirinkto požiūrio ar pozicijos klausimu. Jo nuomone, toks mokslininkas gali rinktis iš trijų galimybių: integracinio požiūrio, požiūrio, kuriame pirmumas teikiamas skirtumams, ir „europietiško požiūrio“. Būtent pastaroji pozicija labiausiai rūpi šio rinkinio sudarytojams.

Dziub ir Toudoire’as-Surlapierre’as straipsnių autoriams pasiūlė vadovautis trimis gairėmis: (1) apžvelgti, kaip europiečiai lygina (ir kodėl jie tai daro), įvardijant naudojamus metodus, teorijas, sukaupias žinias, neapeinant kultūrinės, politinės, istorinės ir medijų problematikos; (2) atsakyti į klausimą, ar Europos lyginamosios literatūros studijoms būdingos tos pačios ar bent jau panašios tendencijos ir (3) pasvarstyti, ar šiais globalizacijos laikais galima ir, jei galima, ar naudinga būtų kalbėti apie akademinę Europos lyginamosios literatūros bendruomenę ir ką ji galėtų pasakyti apie pačią Europą. Sudarydami rinkinį, Dziub

ir Toudoire'as-Surlapierre'as rėmėsi hipoteze, kad, bent jau kalbant apie Europą, egzistuoja tiesioginis ryšys tarp *palyginimo* ir *tautos*, kad Europa funkcionuoja kaip didelis pasaulis – makrokosmas, sąveikaujantis su skirtingais mikrokosmais. Tiesa, knygos sudarytojai neatmeta ir galimybės, jog būtent lyginamosios literatūros prieiga ši jų teiginį gali paneigti – tuos skirtingus mikrokosmus tiesiog palygindama.

Rinkinyje, kurį jo sudarytojai vadina ir vadovėliu, ir tyrimu, skelbiami tekstai, apžvelgiantys tas šalis, kuriose lyginamosios literatūros studijos jau yra tapusios pripažinta studijų kryptimi, akademinė disciplina ar net mokykla, ir tas valstybes, kuriose šios studijos dar tik pradeda įsitvirtinti. Sudarytojų geografinis tyrimas nusidriekė nuo Portugalijos iki Ukrainos, pakeliui užsukdamas į dar trylika Europos šalių. Į rinkinį įtrauktos tokios lyginamosios literatūros lauko kanone mažai figūruojančios šalys kaip Belgija, Šveicarija, Liuksemburgas, Austrija, Makedonija, Rumunija, Slovakija, Lenkija, Lietuva, Estija ir Suomija. Knygos sudarytojai ją suskirstė ne pagal šalių geografinę padėtį viena kitos atžvilgiu, bet pagal keturis teorinius aspektus. Pirmoje dalyje „Lyginamoji literatūra ir dekolonializmas“ aptariama lyginamosios literatūros padėtis Ispanijoje, Portugalijoje, Airijoje ir Ukrainoje. Antroji dalis, pavadinta „Lyginamoji literatūra ir tarpkultūrinės studijos“, draugėn subūrė Suomiją, Belgiją, Liuksemburgą, Austriją ir Šveicariją; pasak vienos iš knygos sudarytojų, pastarosios keturios šalys savo kultūrine ir kalbine sandara yra ar bent jau turėtų būti laikomos „lyginamosiomis“ valstybėmis. Trečioje dalyje, skirtoje lyginamajai literatūrai ir vertimams, rašo autoriai iš Rumunijos, Estijos ir Lietuvos, o ketvirtoje dalyje „Lyginamoji praktika ir perspektyvos“ pristatoma slovākų, makedonų ir lenkų lyginamųjų literatūrų padėtis. Kadangi straipsnių autoriai savo tekstuose svarsto teorinius ir (kai kada) praktinius lyginamosios literatūros bruožus, rinkinio sudarytojų nuomone, tokios raktinės sąvokos kaip „tarpkultūrinės studijos“, „nacionalinė tapatybė“, „pasaulinė literatūra“ ir „regioniniai ypatumai“ labiausiai tinka nusakant visos knygos turinį ir specifiką.

Pirmoje dalyje paskelbti straipsniai, be visoje knygoje aptariamo binarinio santykio tarp nacionalinės ir pasaulinės literatūros, pasitelkia tris su geopolitika susijusias sąvokas: „ispanizmas“ (angl. *Hispanism*), „pirėniškoji perspektyva“ (angl. *Iberian perspective*) ir „dekolonializacija“. Pirmąsias dvi sąvokas apžvelgia ispanakalbės kultūros atstovai, Ispanijos Santiago de Compostela universiteto lyginamosios literatūros dėstytojas Césaris Domínguezas ir Lisabonos universi-

tete dėstanti Ângela Fernandes. Lietuviuvi skaitytojui įdomiausi galėtų pasirodyti Brigitte'os Le Juez tekstas „Dėstant ir tyrinėjant lyginamąją literatūrą postkolonijiniame ir dvikalbiame kontekste: Airijos atvejis“, kuriame ji apžvelgia lyginamosios literatūros kaip disciplinos Airijos universitetuose padėtį, atkreipdama dėmesį į du ją veikiančius veiksnius: istorinį ir kalbinį, ir Nikolės Dziub straipsnis, kuris ukrainiečių lyginamosios literatūros padėtį vertina iš postkolonijinės ir postsovietinės perspektyvų. Pasak Le Juez, nors idealiame ar teoriniame lygmenyje lyginamoji literatūra nepripažįsta sienų, Airijos atveju tos sienos labai aiškiai matyti. Nors Didžioji Britanija yra artimiausia Airijos kaimynė, dėl kultūrinių ir švietimo skirtumų ir ypatingai dėl istorinių ir politinių aplinkybių, Airijos tyrėjai ir akademikai lyginamųjų literatūros studijų lauke remiasi kitomis nei jų kolegos Jungtinėje Karalystėje priegomis ir mokymo metodais. Straipsnio autorės nuomone, norint tinkamai suvokti airių, kaip „tautos, kuri vis dar nėra apsisprendusi dėl savo kultūrinių ženklų“ (p. 17), literatūros dualizmą, kultūrinę bei kalbinę binariškumą, praverstų postkolonijinė prieiga. Dziub išskiria tris ukrainiečių lyginamosios literatūros bangas: pirmąją – panslaviškąją – bangą, kilusią XIX a. viduryje, kai stengtasi pabrėžti skirtumus tarp ukrainietiškos ir rusiškos tradicijos ir kultūros; antrąją, kuri, atvirksčiai, ieškojo panašumų tarp šių dviejų kultūrų. Trečiąją bangą ukrainiečių lyginamosios literatūros istorijoje straipsnio autorė sieja su literatūros teorija ir 2008 m. ukrainų kalba išėjusia knyga *Lyginamoji literatūros teorija*. Dziub nuomone, šiandien Ukrainos lyginamosios literatūros lauke postkolonijizmas ir imagologija užima svarbiausią vietą, jame taip pat vyrauja tokie raktiniai žodžiai kaip „kontaktai“, „tipologija“, „žanrai“ ir „intermedialumas“.

Antrame skyriuje paskelbto straipsnio „Lyginimas Suomijoje: metodas besikeičiančiame lauke“ autorius Harris Veivo'as užsibrėžęs atsakyti į klausimą, kaip lyginamoji literatūra ir literatūros tyrinėjimai yra apibrėžiami Suomijos aukštųjų mokyklų vadovėliuose nuo 1990 m., ir, pabandęs išanalizuoti diskusijas apie lyginamosios literatūros vaidmenį globaliame ir šių dienų Suomijos literatūros studijų lauke, prieina prie išvados, kad Suomijoje tokie procesai kaip perėmimas ir resemantizacija, apimantys adaptaciją ir tuo pačiu pasipriešinimą ir kūrybiškumą, yra svarbesni – netgi neišvengiami – periferijoje nei centre. Autoriaus manymu, mažų tautų kultūrinis laukas visada pasižymėjo nepastovumu, todėl lyginimas kaip vidinė tokių kultūrų būseną ir perspektyvą ir kaip tam tikras savęs apibrėžimo mechanizmas yra vienas iš svarbiausių tokių kultūrų

bruožų. „Ar neperdėsiu, sakydamas, kad lyginimas yra išgyvenimas?“ – retoriškai klausia Veivo'as (p. 91).

Michelis Delville'is, kuris knygoje rašo apie lyginamųjų studijų padėtį Belgijoje, primena, kad Belgija dėl savo daugiakultūriškumo ir daugiakalbiškumo, kurį sąlygojo istorija ir šalyje veikiančios įvairios tarptautinės organizacijos, daugelio yra laikoma palyginimo erdve *par excellence*. Nepaisant to, autorius apgailestauja, kad iki šiol Belgijoje neatsirado nė viena lyginamosios literatūros „mokykla“, o įsteigtos lyginamosios literatūros katedros sunyko ir visiškai išnyko iš šalies aukštųjų mokyklų. Todėl šiandien lyginamųjų studijų dabartis ir ateitis Belgijoje priklauso nuo pavienių dėstytojų ir tyrėjų pastangų ir užsispyrimo. Su panašia problema, t. y. savos mokyklos ar disciplinos neturėjimu, susiduria ir Liuksemburgo aukštosios mokyklos. Liuksemburgo universitete dėstanti Jeanne'a Glesener straipsnyje „Lyginimas tarpkultūriniame kontekste: lyginamųjų studijų Liuksemburge apžvalga“ konstatuoja, jog šios šalies aukštosiose mokyklose egzistuoja didelis atotrūkis tarp institucinių struktūrų, skirtų lyginamajai literatūrai kaip disciplinai, ir vykdomų paradigminių lyginamųjų Liuksemburgo literatūros, kuri skleidžiasi keliomis kalbomis, kaip antai, vokiečių, prancūzų, anglų ir liuksemburgiečių, arba vakarų germanų kalba, tyrimų.

Apie austrų lyginamosios literatūros padėtį rašanti Sandra Vlasta pasirinko apžvelgti dvi jos šalyje stiprias lyginamosios literatūros katedras Insbruke ir Vienoje. Insbruke veikianči lyginamosios literatūros katedra istoriškai save sieja su Rytai, t. y. slavų kalbomis ir literatūromis, ypatingą dėmesį sutelkdama į teisinius lyginamojo metodo pagrindus. Vienos katedra didesnę įdirbį turi socialinės istorijos lauke, joje dėstantys ir studijuojantys orientuojasi į romanų kalbas ir literatūras. Nors Austrija yra palyginti nedidelė šalis (joje gyvena apie 8,7 milijonai gyventojų, veikia šeši universitetai), straipsnio autorės nuomone, lyginamosios literatūros kaip disciplinos padėtis šalyje yra labai gera. Be jau minėtų dviejų stiprių lyginamosios literatūros katedrų Insbruke ir Vienoje, lyginamąją literatūrą studijuoti ir laispnį gauti galima Zalcburge, o Grace šią discipliną galima ir studijuoti, ir atlikti tyrimus.

Antrą skyrių užbaigiantis Thomas'o Hunkelerio straipsnis jau pavadinime „Šveicarija – ideali lyginamosios literatūros respublika?“ nesistengia paslėpti ironijos ir kritikos lyginamosios literatūros studijoms Šveicarijoje. Pasak autoriaus, lyginamosios literatūros padėtį jo šalyje, kurioje literatūra kuriama keliomis kalbomis, galima nusakyti taip: jau kuris laikas ši disciplina yra tapusi

omniabsent, t. y. esanti visur ir tuo pat metu nesanti niekur. Jo nuomone, tokia lyginamosios literatūros padėtis Šveicarijoje gali įgauti centrifugos efekto požymių, kai, esant visur, jos gali nelikti niekur. Todėl, siekiant išvengti tokios lenties ir norint lyginamosios literatūros disciplinai suteikti rimtą metodologinį pagrindą, Šveicarijoje, kaip, beje, ir daugelyje kitų šalių, lyginamosios literatūros studijos pasuko ar atsisuko į literatūros teoriją ir aukštosiose mokyklose tapo „lyginamosiomis ir pasaulio literatūros studijų“ arba „kultūros studijų“ disciplinomis. Kita vertus, konstatuoja Hunkeleris, teorijų amžius pamažu nueina nuo avanscenos, „o su juo nyksta ir galimybė sukurti bendrus šveicarų lyginamosios literatūros pamatus“ (p. 134).

Mihaela'os Ursa straipsnis „Nacionalinės literatūros vėrimas lyginamąja literatūra – mobilumo keliami iššūkiai rumunų literatūros studijose“ iš kitų šiame rinkinyje skelbiamų tekstų išsiskiria savo pločiu ir užmoju. Autorė, apžvelgdama rumunų lyginamosios literatūros padėtį, skaitytojo dėmesį nukreipia į mobilumo aspektą, kuris, anot jos, pakeitė nusistovėjusį santykį tarp lyginamosios literatūros ir nacionalinės literatūros ir paskatino tyrėjus permąstyti savo metodus, prieigas ir net tiriamus objektus. Reaguodama į šiandieninio pasaulio pokyčius, Ursa taip pat analizuoja iššūkius, su kuriais susiduria Europos lyginamosios literatūros ir konkrečiai – Rumunijos lyginamoji literatūra. Šiuos iššūkius ji sieja su rumunų emigracija ir jau du dešimtmečius egzistuojančia nauja buvimo pasaulyje forma – išverstu ar perkeltu gyvenimu (angl. *translated life*). „Jei atkreipsime dėmesį į faktą, kad šiandien Rumunija tebeprimauja pagal migruojančių žmonių skaičių taikos metu, – rašo autorė, – tada suprasime, jog šis „perkėlimas“ arba „išvertimas“ (angl. *translationness*) gali būti vienas iš svarbiausių lyginamosios literatūros įrankių“ (p. 143). Ji įsitikinusi, jog šiandien vertimas, kuris suvaidino ypatingai svarbų vaidmenį tautinių tapatybių raidoje XIX–XX a., gali sukurti trečią mobiliąją erdvę – tapatybę vertime (angl. *identity in translation*), kuri visada kinta ir yra pavojinga. Autorė taip pat įvardija ne vieną trūkumą, pabrėžia lyginamosios literatūros, kaip disciplinos ir metodo, atotrūkį nuo šių dienų realijų, kurie, jos nuomone, būtų naudingi keičiant nūdienos lyginamosios literatūros lauką, pasižymintį vietos disfunkcionalumo konfliktiniu heterogenišku.

Katre'ės Talviste straipsnyje „Lyginamoji literatūra Estijoje: link simbiotinės prieigos“ žodis „simbiotinis“ yra bene raktinis. Cituodama Tartu universiteto lyginamosios literatūros profesorių Jürijų Talvetą, straipsnio autorė pabrėžia, jog pagrindinė estų lyginamosios literatūros užduotis yra dialogo tarp skirtingų

kultūrinių ir subjektyvių realiųjų bei jų reprezentacijų palaikymas. Pasak jos, diachroniško ir sinchroniško pjūvių sintezė vyrauja praktiškai visuose lyginamosiuose tyrimuose ir darbuose, atliktuose ir parašytuose per pastaruosius kelis dešimtmečius Estijoje. Talviste taip pat atkreipia dėmesį į vertimų studijas šalies aukštosiose mokyklose, kurių atsiradimą sąlygojo estų noras kuo geriau pažinti pasaulio literatūrą ir ją galėti skaityti savo gimtąja kalba.

Lietuvių lyginamosios literatūros padėtį šiame rinkinyje apžvelgusi profesorė Aušra Jurgutienė atkreipia skaitytojo dėmesį į istorines Lietuvos aplinkybes ir jų įtaką lietuvių literatūros teorijai bei istorijai. Pastebėjusi, jog galimybė lyginti tapo vienu iš svarbiausių veiksnių, įgalinusių lietuvių tautą apsibrėžti ir pasakoti sau ir kitiems apie savo nacionalinę literatūrą, straipsnio autorė taip pat pabrėžė, jog istoriškai lietuvių lyginamosios literatūros studijoms įtaką darė vokiečių, rusų, prancūzų ir anglų literatūra ir teorinė mintis. Pasak Jurgutienės, ilgainiui lietuvių literatūros kritikai lyginimo metodą pradėjo taikyti dviem kryptimis: klausiant ir bandant atsakyti į klausimą, kas padarė įtaką kūriniui, ir kaip jis paveikė kitus grožinės literatūros kūrinius. Šie du aspektai randami tiek Lietuvoje išleistose monografijose, tiek užsienyje lietuvių diasporos paskelbtose knygos. Sovietinėje Lietuvoje lyginamosios literatūros kaip metodo taikymo atveju ženkliai sumažėjo, didžioji dauguma kritikų lietuvių literatūrą lygino ne su vokiečių, lenkų ir / ar prancūzų literatūra, bet su „didžiosios“ rusų tautos grožine kūryba. Visoje Sovietų Sąjungoje viešpatavęs internacionalizmas neaplenkė ir lietuvių literatūros lauko. Nepaisant to, 1983 m. Lietuvoje pasirodė žymiausia lyginamuoju metodu parašyta knyga – Vytauto Kubiliaus *Lietuvių literatūra ir pasaulinės literatūros procesas*, kurią Jurgutienė laiko aukščiausiu tradicinės lietuvių lyginamosios literatūros tašku. Lietuvai iškovojus nepriklausomybę, lietuvių lyginamosios literatūros studijos atkreipė dėmesį į du tuo metu svarbiausius dalykus: nacionalinę tapatybę ir įsiliejimą į Europos literatūros lauką, tada populiariai įvardytą kaip „sintezę tarp Rytų ir Vakarų“ arba „Europos pasivijimą užsukant į Lietuvą“. Straipsnio autorė rašo, kad šiandien lietuvių lyginamosios literatūros studijos apima daugybę įvairių prieigų, vis dažniau tyrėjai dėmesį skiria ne panašumams, o skirtumams. Kaip ir kitose Europos šalyse, lietuvių literatūros teorija negali nepaisyti naujų ar naujausių kontekstų, kaip antai, globalizacijos, posovietinės emigracijos, postmodernizmo. Pastaruoju metu lietuvių lyginamajai literatūrai skirtuose darbuose sutiksime tokias prieigas kaip intertekstualumas, intermedialumas, recepcija, imagologija, postkolonializmas ir kt.

Róbertas Gáfrikas straipsnyje „Metodo paieškos slovakų lyginamosios literatūros studijose“ išryškina kitų kultūrų įtaką slovakų literatūros teorijai. XIX a. slovakų literatūra buvo veikiamą vokiečių filosofinės ir filologinės minties, XX a. pastebima stipri rusų formalizmo ir čekų struktūralizmo (Prahos lingvistinio ratalio) įtaka. Šiame amžiuje didelio populiarumo tarp slovakų literatūros tyrinėtojų sulaukia britų ir amerikiečių kultūros studijos bei pasaulio literatūros studijos. Vis dėlto Gáfrikas pabrėžia, kad slovakų lyginamosios literatūros istorija yra ir unikali – vienu metu pasukusi savuoju komparatyvistikos keliu, kuriuo XX a. 8-ajame dešimtmetyje žengė ir ilgus metus ją propagavo Dionýzas Ğurišinas (1929–1997). Šis mokslininkas, veikiamas rusų formalizmo teorijos, sukūrė literatūros teoriją, o kiek vėliau – ir metodą, kurio raktine sąvoka tapo tarpliteratūriškumas (angl. *interliterariness*). Ğurišinas kategoriškai atmetė lyginamosios literatūros sąvoką, teigdamas, kad būtina kalbėti ir tirti „tarpliteratūrinį procesą“. Straipsnio autorius apgailestauja, kad mirus Ğurišinui, jo teorija sunyko, ir šiaandien lyginamosios literatūros lauke dirbantys jaunieji slovakų mokslininkai retai prisimena jo sukurtą literatūros tyrimo modelį. „Nauja komparatyvistų karta, – rašo Gáfrikas, – kartais nežinodama apie slovakų tradiciją arba atmetanti ją dėl kitų priežasčių, renkasi naujus kelius“ (p. 204). Dažnu atveju tai metodologiniai modeliai ar teorijos, paimti iš anglakalbių literatūros studijų.

Apie lyginamosios literatūros studijas Makedonijoje šiame straipsnių rinkinyje rašanti Sonja Stojmenska-Elzesser įvardija pastaruoju metu makedonų literatūros teorijoje pastebimą posūkį nuo tradicinių lyginamosios literatūros modelių prie kultūros studijų ir joms būdingų metodologijų. Tai rodo pokyčiai šalies aukštųjų mokyklų programose, pastaruoju metu vykdomi tyrimai bei pasirodantys straipsniai ir monografijos. Simbiotinį ryšį tarp lyginamosios literatūros ir kultūros studijų, pasak straipsnio autorės, nesunku pastebėti ir pasirenkamos tyrinėti temose – čia vyrauja aiškus noras vietoj elitistinių, griežtai literatūrinių temų rinktis populiarios kultūros laukui priklausančias temas. Kaip ir daugeliu kitų nacionalinių literatūrų atvejų, panašų ryšį Stojmenska-Elzesser išvelgia ir tarp lyginamosios literatūros studijų ir postkolonializmo, lyginamosios literatūros ir urbanizmo studijų ir kitų šiuo metu aukštosiose mokyklose populiarių -izmų, kuriems būdinga sociokultūrinė, ideologinė, o ne išskirtinai estetinė prieiga.

Ketvirtą knygos skyrių ir visą knygą užbaigiantis Ewos Łukaszyk straipsnis „Kurmis skaito pasaulį: lyginamosios literatūros Lenkijoje paradoksai“ atvirai

kritikuoja lenkų akademiniame pasaulyje vyraujančią uždarumą, tarptautiškumo trūkumą ir oficialios valdžios politikos, pirmenybę teikiančios „nacionaliniams humanitariniams mokslams“, žalą lyginamosios literatūros studijoms Lenkijoje. Jei prieš ketvirtį amžiaus lenkų mokslininkai praktiškai negalėjo dalyvauti tarptautinėse konferencijose, tai šiandien, rašo straipsnio autorė, padėtis beveik nepasikeitė – liūdna tiesa yra ta, kad nors šių dienų tyrėjai gali nevaržomi keliauti po pasaulį ir dalyvauti tarptautiniuose sambūriuose, patekę tarp savo užsienio kolegų jie jaučiasi nejaukiai. „Pasirodo, kad metodologinį atotrūkį ne taip lengva įveikti“, – konstatuoja Łukaszyk (p. 234). Be to, toks vėluojantis lenkų mokslininkų sugrįžimas į tarptautinę bendruomenę Lenkijoje išaugo į jautimosi mažų ir nepajėgiu nieko padaryti savo namuose sindromą. Todėl, pasak autorės, šiuo metu lenkų lyginamosios literatūros studijų pasaulis išgyvena dvejopą paradoksą: pirma, iš užsienio ateinanti bet kokia literatūros teorija laikoma teorija, kuri yra slapta primesta ir todėl jai reikia priešintis, antra, apie savos teorijos ir savo metodo sukūrimą net nekalbama. Łukaszyk nuomone, Lenkijos, o ir nemažos dalies Rytų Europos strategija, taikoma bandant įveikti periferiškumą likusio akademinio pasaulio kontekste, gali būti lemtinga: dažnu atveju atsitiktinumas ir pasipriešinimas naujam metodui neduos jokių gerų rezultatų.

Ne vienas šio rinkinio autorius prasitaria, jog rašyti apie nacionalines lyginamosios literatūros mokyklas jų šalyse yra *contradictio in adjecto*. Sonja Stojmenska-Elzeser pabrėžia, jog lyginamosios literatūros lauko susiaurinimas iki nacionalinio lygmens prieštarauja lyginamosios literatūros prigimčiai, kurios vienas iš pagrindinių bruožų yra viršvalstybinės literatūros ir kultūros studijos. Nepaisant šio paradokso, knygos *Comparative Literature in Europe. Challenges and Perspectives* sudarytojų rizika pasiteisino. Ši knyga yra įrodymas, jog nacionaliniame lyginamųjų literatūrų lygmenyje dirbantiems tyrėjams ar jų grupėms yra būdingas tas pats *habitus*, t. y. tam tikrų metodų, įrankių ir įgūdžių rinkinys, kurį jie taiko savo komparatyvistiniuose tyrinėjimuose ir kurie suteikia galimybę būti suprastiems ne tik savo, bet ir užsienio mokslininkų.